

UPPLÄNDSKA, SMÅLÄNDSKA OCH SÖRMLÄNDSKA RUNSTENSFYND

Av Sven B. F. Jansson

Den redogörelse som härmed lämnas för runstensfynd i tre svenska landskap utgör en direkt fortsättning på min uppsats »Uppländska runstensfynd» i Fornvännens närmast föregående häfte (1953, h. 5—6). Där behandlades bland andra också några runstenar, som år 1953 hade påträffats vid restaurering av Spånga och Skånela kyrkor. Även vid några andra uppländska kyrkor ha runstensfynd gjorts på senaste tiden, nämligen vid Ekerö, Husby-Lyhundra, Vallentuna, Skederid, Svinnegarn och Långtora.

Ekerö kyrka

I samband med Ekerö kyrkas nu avslutade restaurering påträffades (den 25 september 1952) ett stycke av en runsten. Stenen låg en halv meter under markytan, alldeles intill östra yttermuren till Lindschöldska gravkoret. Stenen var sönderslagen i två delar, vilka lyckligtvis hade passning. Sedan delarna hade satts ihop, restes stenen i vapenhuset, till höger om ingången till kyrkan.

Röd sandsten. Mått 98 × 55 cm; tjocklek 12 cm. Ristningen är tydligt och skickligt huggen. Fig. 1.

Inskrift:

+ lo₅pin + - - t + rai₁₀sa + st₁₅ . . . n + gu₂₀þ hial₂₅bi ant₃₀ hans

»Luden lät resa stenen . . . Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: 2 o har dubbelsidiga, åt höger nedåtgående bistavar. Av runorna 6 och 7 återstå huvudstavarnas nedre hälfter. I 8 t har vänstra bistaven gått förlorad. 17 g är tydligt stunget. Skiljetecken saknas efter 19 þ och efter 25 i. Av 27 n återstår bistaven till höger om huvudstaven, vars högra del kan skönjas i kanten av en flagring vid brottet mellan stenens två delar. Skiljetecken saknas efter 28 t. Intet sådant finnes mellan 32 s och den därefter korsande slingan.

Fig. 1. Runstensfragment i Ekerö kyrka. Foto N. Lagergren 1953.
— The rune-stone fragment in Ekerö Church.

Mansnamnet *Loðinn* (*Luðinn*) är väl känt från Norge och Island och förekommer även i medeltida danska och svenska källor. I våra runinskrifter är namnet mycket sällsynt. Hittills har det, såvitt jag vet, endast varit belagt t r e gånger, nämligen på U 347 Näs, Frösunda socken, U 592 Gränsta, Knutby socken samt på U 831 Giresta By, Giresta socken. I samtliga dessa fall skrives namnet **luþin**. Alla nu kända runsvenska belägg äro sålunda uppländska. (Det är emellertid möjligt, att namnet också finnes på en sörmländsk inskrift, Sö 16 Kattnäs kyrka, där ett skadat namn . . . **uþin** enligt min mening kan suppleras [**l**]uþin. I Södermanlands runinskrifter föreslås suppleringen [**a**]uþin, 'Ödin'; se s. 11, 12 och 419 [*Auðunn*].) *Luðen* är ursprungligen ett binamn, givet på grund av "luddig" hårväxt; jfr *Loðinhofði*, *Loðinkinni*.

Fig. 2—3. Skederids kyrka. Foto Iwår Anderson. — Skederid Church.

Husby-Lyhundra och Skederid

I den runstensrika Husby-Lyhundra kyrka ha nyligen fyra tidigare okända fragment kommit i dagen. Ett av fragmenten innehåller det i inskrifterna ytterst ovanliga mansnamnet *Gunnhvatr*, hittills endast belagt på en nu försvunnen runsten i Glanshammars kyrka¹ samt på U 531 Kvisthamra, Norrtälje.

Husby-Lyhundra är Upplands utan jämförelse runstensrikaste kyrka. Ingen annan kan uppvisa över 20 runristade stenar. Beklagligtvis äro de flesta runstenarna därstädes endast bevarade som fragment.

Anledningen till den stora mängden av runstenar vid Husby-Lyhundra kyrka är utan tvivel, att vi här ha häradets gamla centralplats, att kyrkan ligger vid en under vikingatiden mycket viktig segelled. I Skederids kyrka, som också ligger vid leden, ha nu ytterligare ett par runstensfragment påträffats (fig.

¹ S. B. F. Jansson, Runinskrifterna i Närke, 1952, s. 19 f.

Fig. 4. Vallentuna prästgård. — Vallentuna parsonage.

2, 3), och längre västerut invid samma led har en mycket intressant, delvis versifierad inskrift nyligen upptäckts; denna inskrift kommer jag att i annat sammanhang behandla.

Vallentuna prästgård och Svinnegarns kyrka

Under arbeten på Vallentuna prästgårdstomt påträffades hösten 1950 ett stycke av en hittills okänd runsten. Den mycket fragmentariskt bevarade stenen restes vid fyndplatsen (se fig. 4). Av inskriften har endast ett tiotal runor bevarats: . . . **stin** † **þina** . . .
- **ur** . . .

På **Svinnegarns** kyrkogård ha hösten 1953 vid gravgrävning ytterligare några fragment kommit i dagen. De visade sig ha passning med ett tidigare känt stycke, som i Upplands runinskrifter har nummer 783. Delarna sattes ihop, och stenen förvaras i vapenhuset. Fig. 5. Redan år 1952 hade ett stycke hittats med passning till U 784; se fig 6.

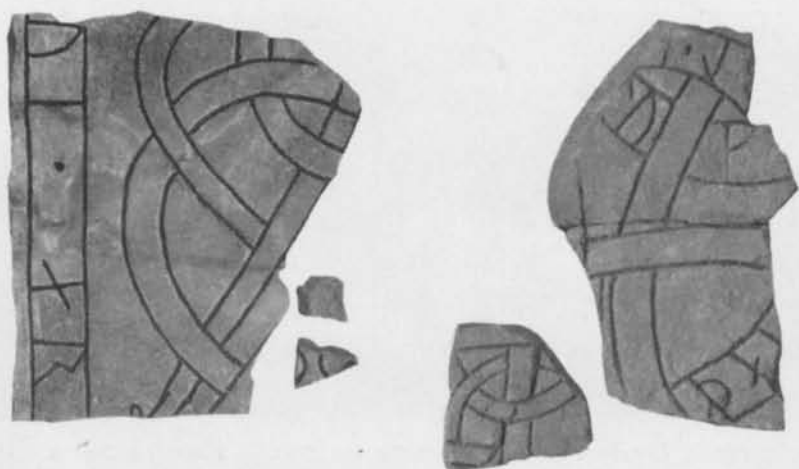

Fig. 5—6. Svinnegarns kyrkogård. Foto N. Lagergren 1953.
— Svinnegarn cemetary.

Långtora kyrka

I november 1953 återfanns, under de nu pågående, omfattande restaureringsarbetena i Långtora kyrka, den ristade sten, som hittills endast har varit känd genom en uppgift från 1600-talet (i Peringskiölds Monumenta 4); se Upplands runinskrifter del 3, häfte 2 (1951), s. 402. Fyndet kom till min kännedom genom N. Sundquist, som leder arbetena.

Stenen låg vid mitt besök den 13 november i den gamla sakristians östra mur, något under den nuvarande markytan; se fig. 7. Grunden till den gamla sakristian, som nu har blottlagts av Sundquist, ligger på kyrkans norra sida. Då stenen (13/11) togs ut ur muren, visade det sig, att också den sida som låg uppåt bar ristning. Man kunde där, under gammalt murbruk, se ett band utan runor samt inne på stenen (upptill) ett kors.

Grå granit. Höjd 1,62 m, framsidans största bredd 42 cm. Högra sidans bredd 42 cm. Stenen är nedtill avslagen, och dessutom har av nedre delen ett 11 cm tjockt stycke avspjälkats, varigenom såväl en del av framsidans ristning (högra kanten) som nedre

Fig. 7. Långtora kyrka. Foto Hellström 1953. — Långtora Church.

hälften av högra sidans ristning ha gått förlorade. Det felande stycket kunde icke återfinnas i muren.

Framsidas ristning, som låg vänd utåt, är med sitt kors, sitt högstävade skepp och sin mansfigur av stort intresse.

Det är att förmoda, att den av Johannes Bureus delvis avbildade runstenen "J Longtora kyrke dör" (Fa 10: 1) också skall återfinnas under den nu pågående restaureringen. Stenen ligger säkerligen som tröskelsten under det nuvarande golvet.²

² Sedan detta skrivits erhöj jag (januari 1954) upplysning om att runstenen hade påträffats. Den ligger som tröskelsten i den vackra portalen mellan vapenhuset och kyrkan, sålunda i nivå med det gamla golvet. Detta visade sig ligga 70(!) cm lägre än det nuvarande. (Denna överraskande kraftiga höjning av kyrkgolvet och av kyrkogården har i avsevärd grad skadat byggnadens utseende. Lyckligtvis är man för närvarande i färd med att återställa kyrkans yttre och inre proportioner.) Runstensens topp och rotända skjuta in under portalens bas; toppen ligger åt V. Sedan man nu på detta ställe har grävt sig ned till den gamla golvnivån, gör portalen ett helt annat och vackrare intryck.

Runstenen frilades genom att portalens nedersta partier med stor försiktighet avlägsnades.

Ljusgrå granit. Höjd 1,98 m, bredd 1,28 m; tjocklek omkring 27 cm. Ytan är slät och prydes av en utomordentligt vacker, i stort sett väl bevarad ristning. Endast nedtill till höger är ett stycke av stenen avslaget, sannolikt i samband med att stenen lades in som tröskelsten, då kyrkan byggdes på 1300-talet. Genom denna skada ha tre runor gått förlorade.

Bjursta (Markeby), Håtuna socken

Sommaren 1953 återfanns den vid flera tillfällen förgäves sökta runstenen U 656 B j u r s t a, H å t u n a socken. Uppgift om fyndet erhöj jag av fil. stud. Birgitta Hallgren.

Stenen låg i bedrövligt skick, söndersprängd i många delar, på Markeby ägor, i en hage 700 m SSÖ om Markeby mangårdsbyggnad, 5 m V om en gammal väg, som i sydöstlig riktning har gått från Markeby över Bjursta till prästgården. Vägen är numera nedlagd och igenvuxen. Bjursta gamla, nu försvunna gård låg ett par hundra meter SÖ om den plats, där den söndersprängda runstenen nu befinner sig.

Stenen stod ursprungligen rest omkring 275 m SSÖ om sin nuvarande plats, invid den gamla vägen till Håtuna kyrka. På stens ursprungliga plats finnas sönderkilade delar av rotändan fortfarande kvar. Stenen lagades och restes (fig. 8) genom Riksantikvarieämbetets försorg (R. Wibeck), ett mycket besvärligt och tidsödande arbete på grund av att stenen hade kilats sönder på ett ovanligt svårartat sätt. När denna åverkan har skett veta vi genom ett meddelande av P. J. Lindahl i hans i ATA förvarade manuskript »Forskningar i Sigtunaängden hösten 1875». Lindahl skriver: »Stenen, som ligger å Bjurstads mark, tillhörande godsägare Engelhardt å Håtunaholm, men arrenderad af kapten Löwenhjelms, har i senare tid blifvit söndersprängd i 9 bitar; men har förut haft en höjd af något öfver 4 alnar.» Ännu år 1869 var

Inskriften lyder:

»Åsgöt lät resa stenen efter Myndel, (sin) son.»

Den nu påträffade runstenen har hittills endast varit känd genom uppgifter av Johannes Bureus. (Den upptages i Upplands runinskrifter efter Bureus som nummer 800 Långtora kyrka.) Det som gör fyndet så betydelsefullt är bl. a., att Bureus icke kunde se hela inskriften, samt att den sällsynt rika ornamentiken hittills har varit fullständigt okänd.

Att denna runsten är en skicklig ristares verk är höjt över tvivel. Vissa egendomliga skrivningar göra, att jag vågar påstå, trots att inskriften och ornamentiken ännu icke ha kunnat undersökas fullt tillfredsställande, att ristningen har utförts av samme mästare som har huggit U 803 Långtora by.

Stenen kommer att i vår resas och uppmålas. Det är min förhoppning att i Fornvännen vid ett senare tillfälle kunna publicera en bild av denna sten liksom av den nyfunna Kungs-Husby-ristningen, som behandlas längre fram (s. 14 ff.) i denna uppsats.

*Fig. 8. Bjurastenen efter lagningen. I bakgrunden Markeby gård.
Foto Iwar Anderson 1953. — The Bjursta stone after repair.
Markeby farm in the background.*

stenen hel, vilket torde framgå av C. A. Klingspors »Anteckningar under resor i Uppland 1869» (*UFT* h. 1, 1871, s. 50). Dådet bör alltså ha utförts omkring år 1870.

Grå, finkornig granit. Höjd över markytan 1,90 m, bredd (mitt på stenen) 1,30 m. Ristningslinjerna äro smala och ganska grunda. Ett triangelformigt toppstycke med ristning saknas och kunde trots ihärdigt sökande ej återfinnas. Fig. 9.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Dybecks läsning):

[r]uþ[i]lfk · lit · kera · merki[·]þisa·e]ftir · agmunt · sun · sin[·]

»Rodälv lät göra dessa märken efter Agmund, sin son.»

Till läsningen: 1 r har, liksom 4 i, gått förlorat i en kilningsspricka. 5 l är skadat upptill genom flagring i sprickans kant. 9 i är ej stunget, ej heller 11 k. I 12 e finnes en grund, rund fördjupning mitt på staven; runan är troligen stungen. 16 e är tydligt stunget. Genom att toppstycket har sprängts bort ha 53 cm av slingan gått förlorade. Här har funnits plats för fem runor [þisa·e]. I 30 g finnes en liten men skarpt markerad punkt. 33 n har i en kilningsspricka förlorat vänstra bistaven och huvudstavens nedre hälft. Skiljetecknet efter 40 n har förlorats i en annan spricka.

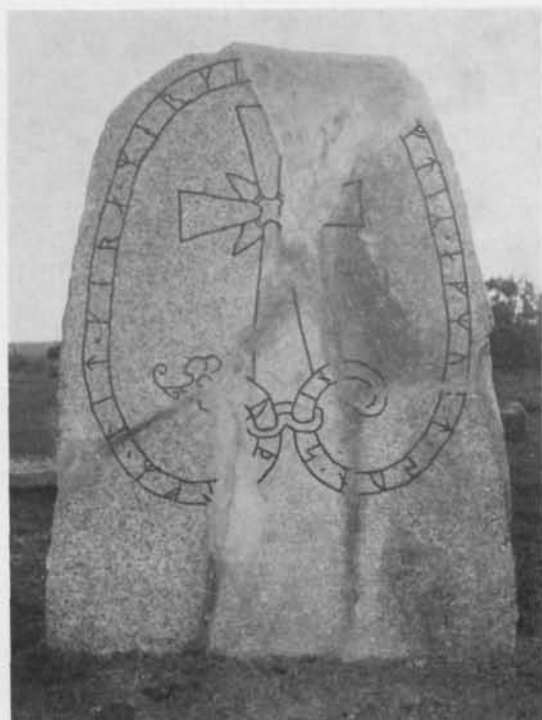

Fig. 9. Bjurastastenen, Håtuna socken. Foto Iwar Anderson 1953.
— The Bjursta stone, Håtuna parish.

Bro, Edsbro socken

I Bro (3:2) i Edsbro socken hittade gårdsägaren, då en 1700-talsbyggnad revs sommaren 1952, ett fragment av en runsten, vilket på ett mycket lyckligt sätt kompletterade den skadade och brustna Brostenen (U 586). Stenens fyra delar sammanfogades med inborrade järndubbar och med stenkitt (R. Wibeck) och restes vid Bro, 15 m S om ån mellan Sottern och Närdingen, vid den gamla landsvägsbron, vars landfästen ännu skönjas.

Grå granit. Höjd 1,75 m, bredd 0,95 m.

Inskriften lyder: »Gunnbjörn och Åsbjörn och Sigvat de läto resa denna sten efter Toke, sin gode fader. Gud hjälpe hans ande och själ bättre än han förtjänade. Holmfrid lät göra bron.»

Det visade sig, att inskriften har fortsatt på stenens baksida.

Stora Ullentuna, Skepptuna socken

Av samma ålderdomliga, oornrade typ som Brostenen har den runsten varit, av vilken sex delar vid olika tillfällen ha påträffats vid *Stora Ullentuna* i Skepptuna socken. Ett av styckena kom i dagen sensommaren 1953. Det är att hoppas, att ytterligare delar av denna av fragmenten att döma intressanta runsten skall kunna finnas. Fig. 10.

Ösby, Roslagsbro socken och Vada by, Vada socken

Vidare kunna de hittills okända fragmenten vid *Ösby* i *Roslags-Bro* socken och *Vada by* i *Vada* socken nämnas.

Det förstnämnda, som rapporterades av H. Thålin, påträffades i stenfoten till en kakelugn på *Ösby*. Fragmentet står nu i trädgården.

Grå granit. Mått 70 × 56 cm.

Inskrift:

... R ulb- ar ...

»... efter Holmbjörn ...»

Fragmentet utgör sannolikt ett stycke av den försvunna, redan på 1600-talet svårt skadade runstenen U 538 *Ösby*, *Roslags-Bro* socken.

Det hittills okända fragmentet från *Vada by* ligger som trappsten vid en liten stuga, 300 m VSV om *Vada kyrka*. Fragmentet uppmärksammades av F. Hallberg.

Grå granit. Mått 43 × 37 cm.

Inskrift:

... auk · þurm ...

»... och Tormund(?) ...»

Runföljden 4—7 þurm ... kan knappast vara något annat än början av mansnamnet *Þormundr* eller *Þormoðr*. Det förstnämnda är känt från sammanlagt fem svenska inskrifter, därav två uppländska. *Þormoðr* är däremot icke belagt på någon runsten från 1000-talet. (Däremot t. ex. på en runristad västgötsk

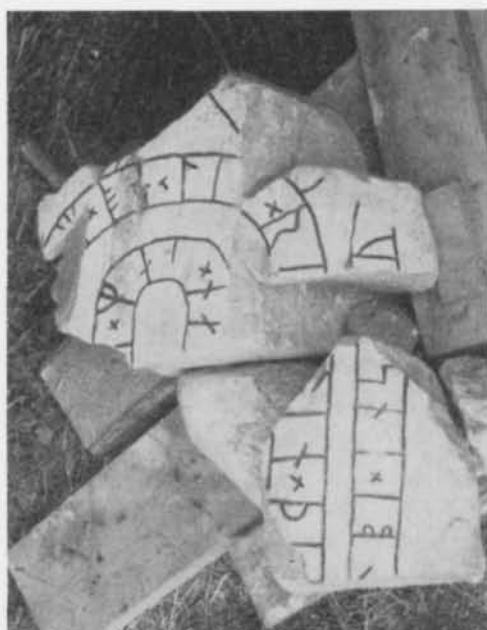

Fig. 10. Stora Ullentuna, Skepptuna socken. Foto H. Widestam 1952.
— Stora Ullentuna, Skepptuna parish.

dopfont från Blidsbergs kyrka). Intet av namnen har varit vanligt i vårt land under medeltiden.

Runby, Eds socken

De sista runstensundersökningarna i Uppland under år 1953 utfördes i slutet av november vid Runby i Eds socken och i början av december vid Rybylund i Kungs-Husby socken.

Vid Runby frilades, i samband med rivningen av ett hus, några okända runstensdelar. Två av dessa hade redan våren 1951 iakttagits av H. Sabel, som omedelbart underrättade mig. Fragmenten sutto inmurade i grunden till ett gammalt boningshus, som på senare tid har använts som tvättstuga. Det ena låg invid ingången, nästan helt dolt av en yttertrappa, det andra låg i grunden på husets baksida, strax under markytan.

Då Richard Dybeck för nittio år sedan besökte Runby, antecknade han, att ett stycke av en runsten låg »i grunden till ett uthus Ö på gården i Runby». (Efter Dybeck upptogs stenen som nummer 115 i Upplands runinskrifter, där det meddelas, att fragmentet »numera är förkommet».) Jag hade väntat, att något av de år 1951 iakttagna fragmenten skulle vara identiskt med det dybeckska stycket, eftersom uthuset utan tvekan var det av Dybeck angivna. Så visade sig emellertid icke vara fallet; de delar av de två fragmenten, som kunde undersökas, visade att dessa stycken voro helt okända. Dybecks fragment (U 115) måste sålunda ligga dolt på något annat ställe i samma grund.

Eftersom byggnaderna på Runby gamla gård inom en snar framtid skulle rivs för att bereda plats för stora hyreshus, uppskötos vidare undersökningar, tills grunden skulle bli frilagd. I november 1953 var huset rivet; grunden genomgrävdes då, varvid de två år 1951 iakttagna fragmenten uttogos och Dybecks fragment återfanns. Dessutom påträffades ytterligare två stycken, som hittills ha varit fullständigt okända. Det senaste kom i dagen den 20 november 1953; samma dag uppmålades och fotograferades ristningarna. De äro nu placerade på en stenmur som ligger omedelbart Ö om fyndplatsen.

1) Det av Dybeck anförda stycket (U 115) är av grå granit, i likhet med alla styckena. Mått 71 × 43 cm; tjocklek 98 cm. Fig. 11.

Inskrift:

... ⁵finuiþr · ¹⁰sun · ¹⁵rahnfriþ · ²⁰lit ...

»... Finnvid, Ragnfrids son, lät ...»

Till läsningen: Före 1 f finnas inga spår av runor. 2 i är ej stunget. Skilje-tecken äro alla tydliga. 3 n, 10 n och 14 n ha ensidiga bistavar. 12 a har dubbelsidig bistav. 20 i är ej stunget. 21 t står i stenens kant; båda bista-varna äro bevarade.

2) Detta fragment bär endast ornament. Grå granit. Mått 74 × 33 cm; tjocklek 40 cm. Fig. 12.

3) Likaledes endast ornament. Mått 33 × 17 cm; tjocklek 41 cm.

4) Grå granit. Mått 65 × 62 cm; tjocklek 35 cm. Ristningen är delvis otydlig. Fig. 13.

Inskrift:

... r · ⁵sum · ¹⁰hati · ¹⁵inkikiar · ²⁰uk · t- ...

»... som ägde Ingegärd, och ...»

Fig. 11—12. Runby (nu det s. k. Stjärnhuset, Hagvägen 4), Eds socken.
Foto Iwar Anderson 1953. — Runby, Ed parish.

Till läsningen: 1 **r** står alldes i fragmentets kant. Efter 4 **m** finnes ovanför skiljetecknet ännu en rund fördjupning; denna har troligen uppkommit genom flagring. I 6 **a** är bistaven ovanligt kort till vänster om huvudstaven. Detsamma gäller 15 **a**. 10 **n** har ensidig bistav. 11 **k** är ej stunget, ej heller 13 **k**. Av 19 **t** återstår hela huvudstaven och vänstra bistaven; den högra har gått förlorad, då stenen slogs av. Av runan 20 återstår endast ett kort stycke av huvudstaven vid nedre ramlinjen.

Runföljden 5—8 **hati** kan knappast vara något annat än pret. 3 sg av verbet *æiga* med tillägg av initialt *h*, vilket icke är överraskande i dessa dialektområden.

inkikiar återger utan tvivel det vanliga kvinnonamnet *Ingi-gærðr*; bland andra exempel som visa att *ð* har fallit mellan två *r* kan ett från samma socken anföras. På en av Bisslingestenarna (U 108) finnes samma namn skrivet **ikiker**.

5) Grå granit. Mått 74 × 60; tjocklek 83 cm. Fig. 14.

Inskrift:

... ir **kuiks** · **uk** · **finui** - ...

5 10 15

»... fader (eller moder) till Kvick, och Finnvid(?) ...»

Fig. 13—14. Runby (nu det s. k. Stjärnhuset, Hagvägen 4), Eds socken.
Foto Iwar Anderson 1953. — Runby, Ed parish.

Till läsningen: Efter 2 r finnes möjligen ett svagt spår av skiljetecken. I 7 s har möjligen översta leden fortsatt till nedre ramlinjen. I 10 f är övre bistaven grund och osäker. I 12 n har bistaven troligen korsat huvudstaven. I runorna 14 och 15 finnas inga bistavar.

Kvikr är ett ovanligt namn i runinskrifterna. Hittills har det endast varit belagt på två uppländska runstenar, nämligen U 174 Österåkers kyrka och U 452 Hova, Odensala socken. Dessutom är det säkert styrkt från en sörmländsk inskrift (Sö 220) och har troligen funnits på Sö 222.

Med runföljden 10—15 åsyftas sannolikt den Finnvid, som nämnes på fragmentet 1.

Rybylund, Kungs-Husby socken

Den 1 december 1953 fick jag ett telefonmeddelande om, att ett vägarbetarlag hade påträffat en ristad sten i Kungs-Husby socken.

Stenen låg, med ristningen nedåt, 400 m NNV om Tjulsta, 175 m NÖ om Rybylund (utflyttning från Ryttersta), alldeles i västra kanten av den nu breddade och ombyggda landsvägen, strax S om den punkt, där vägen korsar ett litet vattendrag. På en

liten höjd SV om fyndplatsen ligger ett mindre gravfält, som är utmärkt på Geologiska kartbladet »Fånö».

Under arbetet med vägen hade ett flertal stenar sprängts med bulldosa, men eftersom denna sten hade runstensform, vände arbetarna på den och upptäckte då, sedan ytan hade skurats ren, att den förut nedåtvända sidan bar ristning.

Av det sätt på vilket stenen har fallit, kunde man dra vissa slutsatser om, hur den ursprungligen hade stått. Det visade sig, att stenen hade brustit vid rotändan. Denna påträffades och visade sig ha fullständig passning med överdelen; det kunde fastställas, att ristningsytan hade varit vänd åt ÖNÖ, alltså mot vägen. Stenen står nu provisoriskt upprest på fyndplatsen, invid sin rotända. Våren 1954 skall stenen lagas och resas på denna plats, som icke saknar intresse, och som säkert är den ursprungliga.

Stenen, vilkens höjd är omkring 2,10 m och bredd 0,88 m, bär en ristning, som består av ett kraftigt fyrfotadjur i runstensstil. Någon runslinga finnes icke, och har aldrig funnits på denna sten. Här i Trögden finnas flera exempel på ristningar av detta slag; vid Navsta i Torsvi socken står sålunda en sten med två motställda, vackert huggna rundjur av liknande typ (U 693), vid Öster-Dalby i Veckholms socken finnes ett block med ett fyrfotadjur och en orm som biter om djurets hals (U 704) och vid Kullinge och Kysinge i Husby-Sjutolfts socken stå två stenar med ristningar av samma art (U 747 och 748). Den nyfunna stenen avviker från dessa tidigare kända bl. a. därigenom, att den är betydligt större och ståtligare.

Stenen har utan tvivel varit rest vid den gamla vägen. Under sådana omständigheter är det värt att lägga märke till, att marken N om fyndplatsen sänker sig mot den numera obetydliga bäck, som i östlig, senare sydöstlig riktning rinner mot Torsvi-viken. På andra sidan vattendraget höjer sig åter marken. På min fråga om det fanns något namn på den plats, där stenen hade påträffats, upplyste mig en äldre ortsbo, att han trodde sig ha hört namnet »Strövadsbro». Att denna uppgift är riktig framgår av följande ägonamn, som förekomma på storskifteskartan 1772 (B. 39 Kungshusby 6⁴, Lantmäteristyrelsens arkiv): »Wästra Ströjwads Wreten», »Östra Ströjwads Wreten» och »Ströjwads Ängen». På en

storskifteskarta år 1786 (B. 39 Kungs-Husby 11¹) anges Ryttersta ägo gräns i norr med orden »härifrån skiljer wadet».

Den ristade stenen kan knappast ha haft någon annan uppgift än att markera vadstället vid den viktiga vägen till Kungs-Husby kyrka. På grund av att marken här har varit vattensjuk, har stenen tidigt fallit omkull, sjunkit och glömts.

Trots att, som jag redan nämnt, flera exempel på likartade, figurristade stenar kunna anföras från häradet, förefaller det i detta fall troligt, att den nyfunna stenen vid sin sida har haft en sten med runskrift. Vid vadställen, vid »broar», är det som bekant synnerligen vanligt, att runstensmonumentet har bestått av två, eller flera, stenar. Huruvida denna »andra sten» fortfarande ligger kvar vid »Strövadsbro» eller tidigt har förts bort är givetvis omöjligt att säga. Tänkbart är ju, att någon av runstenarna i Kungs-Husby kyrka, som endast ligger någon kilometer NV om fyndplatsen, ursprungligen kan ha varit rest vid den gamla »bron», mitt emot den nyfunna brostenen.

Vad slutligen namnet *Strövadsbro* beträffar torde man i dess första led finna ordet 'strö' n.; ordet, som finnes i östnorska och svenska dialekter, betyder 'tvärstockar i en bro', 'stock till underlag' o. s. v.

Genom de här och i föregående uppsats (Fornvännen 1953) i korthet omtalade fynden har Upplands stora runstensskatt ökat med över tjugo hittills okända inskrifter från 1000-talet. Men även i andra, mindre runstensrika delar av vårt land, i Småland, Sörmland och Östergötland, på Gotland och Öland, ha värdefulla fynd gjorts. I detta sammanhang skall jag inskränka mig till att redogöra för ett par småländska och sörmländska.

Vetlanda kyrka

I *Vetlanda kyrka* fann man den 9 september 1953 en hittills okänd, väl bevarad runsten. Vid undersökningsarbeten, ledda av Gunnar Svahnström och Bertil Almgren, påträffades stenen 70 cm under den nya kyrkans golv, i medeltidskyrkans södra långmur. Fyndplatsen ligger 3 m VSV om den nya kyrkans södra läktarpelare.

Fig. 15. Den nyfunna Vellandastenen. Foto Vellandaposten 1953.
— The newly discovered Vellanda stone.

Runstenen flyttades vid mitt besök ut ur kyrkan, undersöktes, uppmålades och restes 2 m V om långhusets västra vägg, 7 m ÖSÖ om tornets sydvästra hörn. Fig. 15.

Grå granit. Hela höjden är 2,30 m, höjd över marken 1,90 m, största bredd 0,66 m, tjocklek 0,37 m.

Inskrift:

: santar : sati : iftir : iystin : : bruþur sin

5 10 15 20 25 30

»Sandar satte (stenen) efter Östen, sin broder.»

Till läsningen: Inskriften börjar med skiljetecknen; detta består i denna inskrift genomgående av två punkter. Yttre ramlinje saknas delvis i stenens högra och vänstra kant. Alla a- och n-runor ha dubbelsidiga, långa bistavar. 11 i är ej stunget, ej heller 16 l. I 17 y finnes mellan huvudstav och bistav en grund men markerad fördjupning av samma karaktär och djup som några av skiljetecknen; runan bör sålunda enligt min mening uppfattas som

Fig. 16.

Bona, Bredestads socken. Foto G. Svahnström 1953. — Bona, Bredestad parish.

stungen. 20 i är ej stunget. Skiljetecken finnes såväl efter 21 n som före 22 h men saknas efter 27 r och efter 30 n.

Mansnamnet *Sandarr* förekommer på några få runstenar. På Sö 140 Korpbron, Ludgo socken, skrives det på samma sätt som på Vetlandastenen. Skrivningen *iystin* återger med säkerhet det mycket vanliga mansnamnet *Øystwinn*.

Bona, Bredestads socken

Vid ombyggnad av Bona gamla gästgivaregård i Bredestads socken kommo fyra delar av en runsten i dagen. Tre av delarna visade sig ha passning. Genom Riksantikvarieämbetets försorg (R. Wibeck) hopfogades fragmenten; efter komplettering med cementbruk restes stenen den 28 september 1953 på gårdsplanen, 4 m ÖNÖ om den gamla landsvägen, 25 m V om Bona

mangårdsbyggnad, 75 m Ö om Bredestads kyrka. Ristningsytan vändes åt V, åt landsvägen. Fig. 16.

Rödgrå granit. Höjd 1,75 m, bredd (upptill) 0,67 m; tjocklek 27 cm. Den fragmentariskt bevarade inskriften lyder:

. . . a . . . ar : hakunar : þ-t : ru-s : far- . . .

(En utförlig kommentar till läsningen finnes i min rapport till Riksantikvarien den 30/9 1953.)

Runföljden . . . ar : hakunar skulle kunna suppleras [suain]ar : hakunar 'Håkons svenner'. Redan detta ger en antydning om vilken förlust det är, att stenen har bevarats i så ofullständigt skick. Det vore mycket lyckligt, om ytterligare delar av den vackra stenen kunde påträffas.

Sedan min uppsats »Sörmländska runstensfynd» trycktes (i Fornvännen 1948) ha flera runstenar kommit i dagen i Södermanland. Sålunda påträffades sommaren 1951 ett runmonument bestående av en runsten och en bautasten i ägogränsen mellan Årby och Gårdskäl i Klosters socken (nu inom Eskilstuna stad), vidare har den sedan århundraden försvunna Sö 158 Österberga, Runtuna socken återfunnits, vilket måste betecknas som mycket lyckligt. Vid Vadsbro och Vrena kyrkor samt vid Stäringe i Årdala socken ha ett flertal runstensfragment kommit i dagen. De båda märkligaste runfynden inom landskapet under den senaste tiden torde dock vara N o l i n g e s t e n e n och L a g n ö s t e n e n.

Nolinge, Grödinge socken

Hösten 1952 upptäcktes en hittills okänd runsten i Grödinge socken. Fyndplatsen ligger 500 m VSV om Nolinge säteri, 200 m NÖ om nya landsvägen Tumba-Sorunda (väg n:r 144), 40 m NNV om gamla landsvägsbron. Stenen kom i dagen under plöjning. Intill runstenen och på samma djup låg en sten utan ristning; monumentet hade sålunda bestått av en runsten och en bautasten.

Av båda stenarnas läge då de påträffades framgick, dels att de hade stått vid sidan av varandra på endast 2—3 m avstånd, dels att en väg hade gått emellan dem. Stenarna ha markerat ett vadställe på en gammal, betydelsefull väg. Se vidare min redogörelse för fyndomständigheterna i T ä l j e b y g d e n 1954.

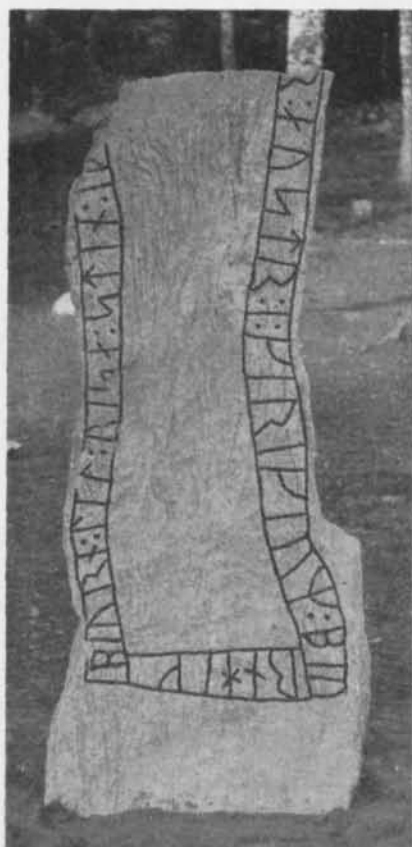

Fig. 17. Nolingestenen, Grödinge socken. Foto Iwar Anderson 1953.
— The Noling stone, Grödinge parish.

Båda stenarna ha förlorat sina toppar. Runstenens hela höjd är numera 1,52 m och dess största bredd 0,55 m. Höjden över marken är 1,33 m; se fig. 17.

Inskrift:

biurn : lit : risa : stin : if[tir : . . . han : uarþ : tuþ]r : austr :
i : kirikium : biurn hik

»Björn lät resa stenen efter . . . (Han »vart död») österut i Grekland. Björn högg.»

Lagnö, Vansö socken

I sluttningen mot Eldsundet, den gamla sjöleden mellan Strängnäs-viken och Söderviken, påträffades hösten 1949 en i många

Fig. 18. Lagnö, Vansö socken. — Lagnö, Vansö parish.

delar sönderslagen runsten. (Vid Eldsund låg tingsplatsen under medeltiden.) Stenen låg, splittrad i elva bitar, på en liten kulle omkring 300 m SV om Lagnö by. På kullen har av allt att döma ett mindre hus en gång stått, och det är möjligt, att stenen har legat i grunden eller i spiselmuren till detta hus.

För att förhindra att fragmenten skingrades och skadades ytterligare, förde vi dem till konserveringsanstalten i Stockholm, där stenens delar hopfogades med stenkitt (R. Wibeck). Tyvärr visade

det sig omöjligt att av delarna åstadkomma en fullständig runsten. Trots undersökningar på fyndplatsen (senaste gången i november 1953) har jag icke kunnat få tag i de felande styckena. Visserligen fann jag ytterligare ett par fragment, men av dessa har endast ett någon ristning. Sammanlagt ha nu femton delar av stenen kommit i dagen, men av dessa ha endast tolv kunnat sättas ihop; beklagligt är att ingen passning finnes mellan stenens två större delar.

Rödgrå, finkornig gnejsgranit. Det nu av ett flertal skärvor hopfogade största stycket (A) har en höjd av 1,40 m och en största bredd av 0,65 m; tjockleken är 0,33 m. Det andra stora stycket (B) mäter $1,30 \times 0,25 \times 0,33$ m. Ett par ristade linjer förekomma också på en liten skärva ($27 \times 10 \times 3,5$ cm). Stenstrukturen visar, att denna skärva (C) har utgjort fortsättning på det andra stycket, som har suttit nedtill i stenens vänstra kant. Ristningen är genomgående grund.

Inskrift:

... i : risti : - - - ... in ... sin : han : ir : enta⁵pr : i : austruiki^{10 15 20 25 30 35}
: ut : o : la-...⁴⁰

»... reste(?) ... sin. Han 'är ändad' i österväg ute i Langbardalands(?) ...»

Till läsningen: Runföljden 1—9 finnes på stycket B, 10—11 på stycket C och 12—40 på stycket A. Före 1 i är ristningsytan ojämn; där finnas inga spår av runor. I skiljetecknet efter 1 i är nedre punkten mycket grund genom flagring. 2 r har förlorat nedre hälften i samma flagring. 3 i är ej stunget. 6 i har förlorat ett stycke nedtill i samma skada, som nedre punkten i följande skiljetecken har fördärvats av. Av runan 7 återstår övre hälften av en huvudstav; från dennas topp utgår möjligen en otydlig bistav snett ned åt höger. Av runan 8 återstår övre delen av en huvudstav; inga bistavar äro skönjbara. Av runan 9 återstår endast $\frac{1}{2}$ cm av huvudstavens topp. Runorna 10 och 11 in stå på den lilla skärvan, vars struktur gör det tydligt, att det har suttit ovanför stycket B. Däremot kan man icke avgöra hur stort avståndet har varit mellan runan 9 och 10 i. Av 11 n återstår mittpartiet av huvudstaven samt bistaven till vänster om huvudstaven. Före 12 s finnas på stycket A inga spår av skiljetecken. 12 s har förlorat nästan hela övre leden i toppskadan. 13 i har förlorat ett kort stycke nedtill genom flagring. 14 n har, i likhet med övriga bevarade n-runor, dubbelsidig bistav. Skiljetecknet efter 14 n består, i likhet med övriga skiljetecken, av två punkter. 15 h, 16 a och 17 n ha förlorat övre delarna i en kantskada. 18 i, som ej är

stunget, har förlorat ett kort stycke upptill i samma skada. 20 e är tydligt stunget. 26 i står på ett ojämnt ställe men är fullt säkert. I 33 i finnes mitt på staven en grund, oskarp fördjupning, som otvivelaktigt är en flagring. 34 k är ej stunget. 35 i har förlorat ett stycke nedtill i en lång spricka. I 37 t är vänstra bistaven mycket grund. 38 o har den mycket ovanliga formen ꝥ, 39 l är säkert. Likaså 40 a, som har förlorat huvudstaven strax under bistaven. Av runan 41 återstår endast 2 cm av huvudstavens topp.

Det förefaller som om l i utgör slutruna i namnet på den som reste stenen, men det är i så fall anmärkningsvärt, att runan 7 och 8 icke, av runspåren att döma, ha varit s och t, d. v. s. början av ordet *sten*. Icke heller ordet *runar* tycks passa till runresterna. — Runföljden 12—14 *sin* är givetvis efterställt poss. pron., och man kan anse det sannolikt, att denna runföljd har föregåtts av *broþur*, *fapur* eller *sun*.

Inskriftens intresse knyter sig till runföljden 15—41; det är utomordentligt beklagligt, att slutet på denna sats saknas. Den börjar med den ovanliga konstruktionen *Hann er ændaðr i austrvegi* . . . Att presens av hjälpverbet användes vid particip av verbet *andas* finnes eljest intet säkert exempel på i runinskrifterna. Enligt min uppfattning finner man emellertid denna konstruktion också på den endast fragmentariskt bevarade Sö 345; sannolikt på grund av konstruktionens ovanlighet uppfattar E. Wessén det på denna sten bevarade *er* som *var* (se Södermanlands runinskrifter s. 336).

Uttrycket *i austrvegi* 'i österväg' finnes i två andra sörmländska inskrifter, Sö 34 Tjuvstigen, Vagnhärads socken (*i · austruiki ·*) och Sö 126 Fagerlöt, Bogsta socken (*i · austruihi*) I båda dessa mycket intressanta inskrifter förekommer uttrycket i strofer i fornyrðislag. Stroferna lyda:

Sö 34:

*Styrლაგr ok Holmbr
stæina ræistu
at brøðr sina
brautu næsta.
þæir ændaðus
i austrvegi
Þorkell ok Styrbiorn
þiagnar goðir.*

»Styrlög och Holm
stenarna reste
efter bröder sina
bredvid vägen.
De ändades
i österväg,
Torkel och Styrbjörn
de tappra männen.»

Sö 126:

*Hann draug orrustu
i austrvegi
aðan folksgrimmr
falla orði.*

Han uthålligt kämpade
i österväg
tills folkets hårde
hövding föll.

Den nyfunna Lagnöstenen är sålunda i förnämligt sällskap, och man måste beklaga, att endast brottstycken av inskriften ha bevarats. Som en parallell till den nyfunna inskriftens *Hann ER ændaðr i austrvegi* kan också anföras slutorden på Härlingstorpstenen, Edsvära socken, Västergötland (Vg 61): *Sa varð dauðr a vestrvegum i vikingu* (: **sa** × **uarþ** : **tuþr** : **o** : **ustr** : **uakm** : **i** : **uikiku**)

Efter det nu behandlade partiet återstår endast fem läsliga runor och ett kort stycke av en sjätte, runföljden 36—41 : **ut** : **o** : **la** - De två första orden återge adverbet *ut* och prepositionen *a* 'på', 'i'. Man väntade sig här snarast **uti** 'ute'; det är denna betydelse, som har föresvävat ristaren. Närmast jämförbara äro fornisländska och fornsvenska uttryck av typen *annarr var út á skipi* och *thorde ey iacob tagha sik hærbærghe at qwælde, vtan lagdhis wt a markena*. Man skulle också kunna hänvisa till runsvenska exempel såsom **uti** × **krikum**, 'ute i Grekland' (**on** × **etaþis** . . . **uti** × **krikum**, *Hann ændaðis . . . uti Grikium*), där dock **i** kan ha utelämnats av ristartekniska och fonetiska skäl.

Det återstår slutligen att försöka besvara frågan, vilket det ord är, som styres av prepositionen *a*. Något fullt bestämt svar kan man icke ge, eftersom av detta ord endast de två första runorna, **la**-, och ett obetydligt stycke av den tredje ha bevarats.

Man väntar här snarast namnet på det land eller den ort, där den okände man som Lagnöstenen har rests efter »är ändad». Under sådana omständigheter kan man ha rätt att förmoda, att det till största delen fördärvade namnet har varit *Langbarðaland*; inskriftens sista sats skulle då i sin helhet ha lytt: *Hann ER ændaðr i austrvegi ut a Langbarðalandi*.

Langobardernas land nämnes på tre svenska runstenar från 1000-talets förra del, nämligen två uppländska och en sörm-ländsk. U 133 Täby kyrka och U 141 Fittja, Täby socken lämna oss uppgiften, att *Holmi do a Langbarðalandi* (**han** · **to** · **a** · **lank**

· **barþa · lanti**). Ännu mer upplysande — också för det förhållandet att Langbardaland nåddes *i austrvegi* — kan Djuleforsstenens inskrift sägas vara (Sö 65). Den slutar med följande strof:

: han : austarla :	<i>Hann austarla</i>
arþi : barþi :	<i>arði barði</i>
auk : o : lakbarþi	<i>ok a Langbarða</i>
lanti : antaþis	<i>landi andaðis</i>

»Han österut / med båtstaven plöjde / och i langobarders / land han avled.»

Om mitt förslag att suppleras den skadade inskriften är riktigt, skulle alltså även en man från Vansö socken ha kommit till Langbardaland, till den del av Italien, där på 1000-talet den grekiske kejsaren härskade. Såväl Björn från Noling som den — åtminstone ännu — namnlöse mannen från Lagnö torde ha seglat ut för att taga tjänst i det berömda väringagardet.

SUMMARY

Sven B. F. Jansson: Recent Finds of Rune-stones in Uppland, Småland and Södermanland.

Sven B. F. Jansson continues from the preceding number of *Fornvännen* his account of the rune-stones recently found in Uppland. These finds have added a total of more than twenty hitherto unknown inscriptions from the 11th century to the already existing runic treasures of that province. Unfortunately most of these rune-stones are extremely fragmentary.

In the latter part of the article a description is given of two newly discovered rune-stones in Småland, viz. one in Vetlanda Church and one at Bona in Bredestad parish, and of two stones found in Södermanland, viz. at Noling in Grödinge parish and at Lagnö in Vansö parish.

The inscription on the Vetlanda stone runs: »Sandar set the stone after Östen, his brother.»

The Noling stone reads: »Björn let the stone be erected after . . He died in the east in Greece. Björn cut.»

The Lagnö stone concludes thus: »He ended his days on his eastward way out in Langbardaland (Italy).»